

РЕГУЛЯТИВНИЙ КАПІТАЛ БАНКІВ: СУТНІСТЬ, ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ДОСТАТНОСТІ

Роман ТИРКАЛО

Наталія ТКАЧУК

Розглянуто сутність і порядок визначення регулятивного капіталу банку. Особливу увагу акцентовано на проблемі достатності регулятивного капіталу для банківської системи України. Здійснено аналіз достатності регулятивного капіталу вітчизняних банків за 2001–2007 рр.

Essence of regulatory bank capital is considered. The accent is made on problem the bank's regulatory capital adequacy for the Ukrainian banking system. The article analyses the bank's regulatory capital adequacy of Ukrainian banks during the period of 2001-2007.

Одним із фундаментальних чинників забезпечення надійності, безпечності та конкурентоспроможності банку на ринку є власний капітал, достатній розмір якого сприяє стабільному функціонуванню банку та зниженню ризиків. У сучасній банківській практиці вирізняють кілька видів власного капіталу, серед яких для потреб управління банком використовують регулятивний капітал, обсяг і рівень достатності котрого – найважливіші нормативи банківської діяльності.

Проблемам формування та визначення достатності власного капіталу банку присвячені праці українських вчених, зокрема: М. Алексеєнка, З. Васильченко, О. Васюренка, А. Вожжова, О. Дзюблюка, А. Мороза, Л. Примостки, М. Савлука, В. Стельмаха, О. Сугоняка та ін. Серед зарубіжних і ро-

сійських вчених, які вивчали цю проблематику, варто виокремити праці В. Колеснікова, Л. Кроливецької, Дж. Ф. Сінкі, П. Роуза, Ф. Мишкіна, Т. Коха.

Незважаючи на всебічне опрацювання даного питання вченими-економістами як вітчизняними, так і зарубіжними, потребує ґрунтовнішого дослідження трактування сутності регулятивного капіталу банку й можливостей застосування комплексного підходу до визначення рівня його достатності, залишаються недослідженими можливості запровадження удосконалених вимог щодо обсягів і достатності власного капіталу для українських банків відповідно до вимог Базеля II. Безперечно актуальність вищезазначених проблем обумовила вибір теми дослідження.

Метою статті є наукове обґрунтування сутності регулятивного капіталу як одного з видів власного капіталу, виявлення особливостей визначення рівня його достатності та аналіз фактичного рівня дотримання вітчизняними банками нормативу адекватності регулятивного капіталу.

Поняття “регулятивний капітал” (regulatory capital) є результатом розробки у 80-х рр. ХХ ст. Базельським комітетом концепції управління ризиками з метою зовнішнього нагляду за банківськими ризиками й обов’язковою звітністю банків. Згідно з цією концепцією, регулятивний капітал оцінюється як власний капітал, який банківська установа повинна мати у своєму розпорядженні при здійсненні операцій та наданні послуг, з огляду на вимоги регулюючого органу. Методика визначення і розрахунку величини регулятивного капіталу базується на засадах, розроблених Базельським комітетом у 1988 р. (відомих як Базель I). Їх взято за основу Національним банком України в Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [1]. У цьому нормативному документі, зокрема, зазначено: “Регулятивний капітал є одним із найважливіших показників діяльності банку, основним його призначенням є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладників, фінансової стійкості й стабільності діяльності банків. Банки з метою визначення реального розміру капіталу з урахуванням ризиків у своїй діяльності зобов’язані постійно проводити оцінку своїх активів і позабалансових зобов’язань (здійснювати їх класифікацію, визначати сумнівні та безнадійні борги щодо погашення); здійснювати відповідні коригування їх вартості шляхом формування резервів для покриття очікуваних (можливих) збитків за зобов’язаннями контрагентів. Регулятивний капітал банку складається з основного капіталу (1-ий рівень) та додаткового капіталу (2-ий рівень). При цьому основний капітал вважається більш незмінним, що не підлягає

передаванню, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки; додатковий капітал має менш постійний характер – його розмір піддається змінам” [1].

З метою визначення величини регулятивного капіталу загальний власний банківський капітал першого і другого рівнів збільшується додатково на розмір субординованого боргу та зменшується на: вартість акцій, інших цінних паперів у торговому портфелі банку й у портфелі банку на продаж; вкладень у капітал асоційованих і дочірніх установ; на суми інших операцій (рис. 1). При цьому на розмір додаткового капіталу накладається обмеження – не більше, ніж 100% основного капіталу.

Звернемо увагу, що до регулятивного капіталу належить такий елемент, як субординований борг, тобто залучені від юридичних осіб (резидентів та нерезидентів) кошти у вигляді звичайних незабезпечених боргових капітальних інструментів, які не можуть бути взяті з банку раніше, ніж через п’ять років, а у разі банкрутства чи ліквідації банку повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів. При цьому сума таких коштів, зарахованих до регулятивного капіталу, не може перевищувати 50% розміру основного капіталу зі щорічним зменшенням на 20% від його первинної вартості протягом п’яти останніх років дії угоди, а мінімальний розмір залучення має становити 100 тис. грн. [1].

У цьому контексті доволі неоднозначною, на нашу думку, є економічна сутність субординованого боргу. З цього приводу зауважимо, що відповідно до нормативних актів такі запозичення зараховуються до складу власного капіталу банку (додаткового) і збільшують відповідно розмір регулятивного капіталу та рівень його адекватності, беручи безпосередню участь у визначенні нормативу Н2. Хоча, з іншого боку, передбачається, що такі зобов’язання банку мають характер субординованих, тобто в разі банкрутства банку вони є другорядними порівняно із зобов’язаннями перед вкладниками, але мають пріоритет перед виплатами акціонерам у разі встановлення їхньої черговості.

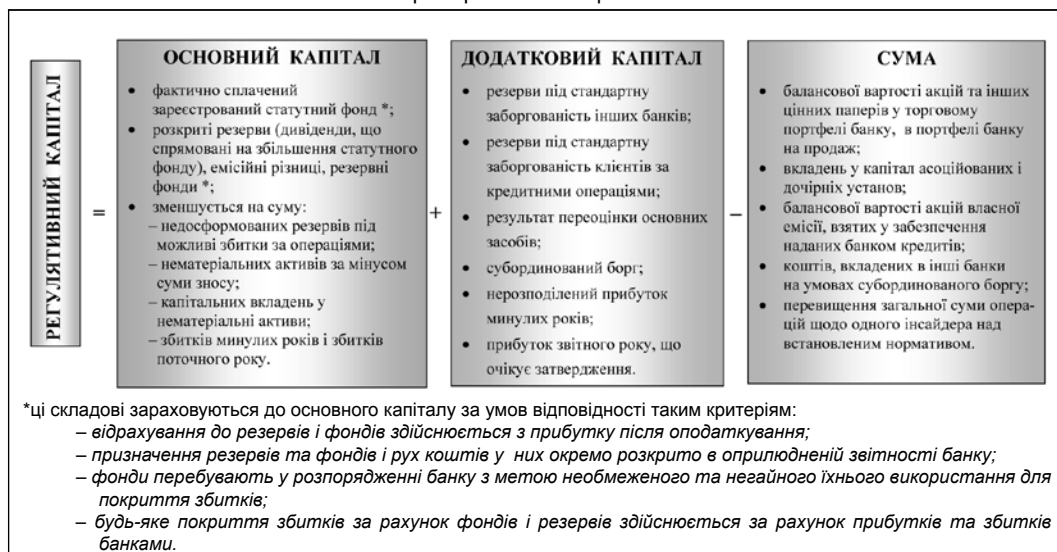

Рис. 1. Порядок визначення регулятивного капіталу банку [1; 8]

Через це, враховуючи позиції фінансово-го обліку щодо такого типу банківських операцій, субординований борг зараховують до складу зобов'язань, які все ж потрібно буде повертати власникам. Погашаючи попередній борг за рахунок нової емісії боргових зобов'язань, банки можуть користуватися таким джерелом коштів необмежено довго. Ось чому з огляду на достатньо тривалий час використання банком субординованого боргу та можливість обміну таких боргових цінних паперів на акції банку його прирівнюють до власного капіталу банку.

У цьому контексті слід наголосити, що субординований борг (капітал) має двоїсту економічну природу: він є водночас і власним капіталом, і зобов'язаннями банку, що у певній мірі ускладнює визначення реального фінансового стану банку. З одного боку, важко зрозуміти, яким чином можна враховувати субординований борг у складі зобов'язань при розрахунках фінансового важеля та інших показників аналізу діяльності банку. З іншого боку, можливість зарахування субординованих зобов'язань до складу власного капіталу дає змогу банкам успішно формувати свою капітальну базу, дотримуватись економічних нормативів регулювання їхньої діяльності щодо розмірів і достатності влас-

ного капіталу. Вважаємо, що субординований борг у певній мірі доцільно прирівняти до стійких пасивів, які банк може враховувати як власний капітал, але за умови, що ці кошти ефективно використовуються в діяльності банку та приносять дохід, тобто залучений капітал на умовах субординованого боргу має постійно відтворюватися банком у процесі його діяльності, генеруючи йому стабільний прибуток. Лише за таких умов зарахування субординованого боргу до складу власного капіталу буде економічно виправданим і доцільним, сприятиме реальному збільшенню власного капіталу та підвищенню рівня адекватності регулятивного капіталу. Якщо ж банкові-боржнику не вдасться ефективно використати кошти, залучені на умовах субординованого боргу, то відсутнього ефекту щодо нарощення капітальної бази не буде, оскільки після закінчення строку використання таких коштів отримана сума має бути повернута кредитором, тобто вилучена з обороту банку, що, безперечно, призведе до зменшення власного капіталу та погіршення показників достатності капіталу.

Власне кажучи, регулятивний капітал є сукупністю різноманітних балансових статей, що характеризують ризики банківської діяльності та можуть призвести до втрати

власного капіталу. Тому розрахована величина регулятивного капіталу банку дає реальну оцінку розміру власного капіталу, орієнтовану на можливі втрати за ризиковими операціями банку. Саме це й зумовило використання регулятивного капіталу банками для розрахунку економічних нормативів, показників ефективності діяльності, оцінювання стабільності та надійності, а також центральним банком з метою контролю за дотриманням встановлених нормативів.

На сьогодні можна констатувати, що одностороннього трактування та розрахунку показника достатності регулятивного капіталу банку нема. Визначення обсягу власного капіталу, необхідного банку, залишається одним із найсуперечливіших питань у теорії банківської справи. Більшість дискусій щодо цього питання пов'язана з проблемами: хто має визначати стандарти капіталу для банків – ринок чи наглядово-регулюючі органи? Який обсяг власного капіталу є достатнім для здійснення ефективної прибуткової діяльності?

Незважаючи на розмаїття точок зору та підходів до трактування поняття “достатність капіталу”, загалом науковці та практики доволі чітко визначають його зміст і намагаються ефективно реалізувати на практиці механізми забезпечення достатнього обсягу власного капіталу для стабільного й динамічного розвитку як окремо взятого банку, так і банківської системи взагалі. З вищевикладеного випливає, що достатність регулятивного капіталу банку слід розуміти як здатність банківської установи покривати витрати своєї діяльності та компенсувати збитки від результатів, що виникають у процесі її здійснення під впливом ризикових факторів, винятково за рахунок власного капіталу. В нормативних документах НБУ використовується термін “адекватність регулятивного капіталу банку”, який за змістом є тотожним до поняття “достатність регулятивного капіталу банку”.

Варто зауважити, що достатність регулятивного капіталу банку тісно пов'язана з його

здатністю розраховуватися за всіма взятими на себе зобов'язаннями. Проте не слід отожднювати поняття “достатність регулятивного капіталу” з поточною платоспроможністю банку, оскільки на реальній здатності банку відповідати за своїми зобов'язаннями достатність власного капіталу може відобразитися лише в тому разі, якщо банку доведеться одночасно або протягом короткого періоду часу відповідати за всіма своїми зобов'язаннями, не маючи джерел поповнення капіталу. Тому оцінка достатності регулятивного капіталу банку дає змогу зробити висновок про можливість виникнення потенційних проблем із платоспроможністю банку та його здатністю у разі банкрутства повністю задовольнити вимоги кредиторів.

Достатній розмір власного капіталу, як відомо, створює своєрідний буфер, який дає змогу банкам залишатися платоспроможним та продовжувати свою діяльність, незважаючи на можливі ризики й несприятливі ситуації на ринку. Очевидно, що “недокапіталізовані банки” піддаються значно більшим ризикам банкрутства у разі погіршення макроекономічних або інших умов у ринковій економіці. Водночас занадто капіталізований банк звичайно є низькоманевреним та неконкурентним на ринку капіталу і кредитних ресурсів. Через це загальним критерієм при вирішенні питання про достатність власного капіталу банку є підтримання його величини на такому рівні, при якому забезпечувався б, з одного боку, максимальний прибуток, а з іншого – ліквідність банківської установи. У цьому контексті потрібно зауважити, що достатність власного капіталу в міжнародній практиці розглядається на основі двох позицій:

- інституційної – кожен банк повинен мати визначену мінімальну величину власного (регулятивного) капіталу;
- позиції співвідношення регулятивного капіталу та ризиків банку.

Сутність інституційної норми достатності регулятивного капіталу полягає в тому, що кожен банк як суспільний інститут, який має ліцензію на здійснення своєї діяльності,

повинен володіти мінімальною величиною власного капіталу. Слід зазначити, що застосування норми інституційної достатності регулятивного капіталу спричиняє дискусії, особливо у країнах з перехідною економікою та країнах, що розвиваються. Опоненти такого нормативу достатності обґрунтовують пріоритетні переваги оцінювання адекватності регулятивного капіталу банку через його співвідношення з ризиками, які бере на себе банк.

Група коефіцієнтів достатності власного капіталу на основі співвідношення власного капіталу й активів банку дуже різна за змістом. Це зумовлено еволюцією підходів щодо знаменника такого співвідношення, а також пов'язано з розвитком грошово-кредитного обігу фінансових систем країн, виникненням нових фінансових інструментів і створенням привабливих умов для інвестування, що значно розширило коло ризиків банків. Не проводячи детального аналізу різних підходів до оцінки достатності власного капіталу, вкажемо, що достатність власного капіталу банку характеризувалася з таких позицій: частки власного капіталу в активах банку; частки різних складових капіталу в працюючих банківських активах; забезпеченості активів банку капітальною базою; частки капіталу в дохідних активах; частки різних залучених коштів у зобов'язаннях та ін.

Сьогодні можна стверджувати: жоден із вищеперерахованих підходів і коефіцієнтів не відповідає вимогам обґрунтованого і повного оцінювання достатності власного капіталу банку. Головним їхнім недоліком є неможливість на основі таких розрахунків із високим ступенем точності передбачити банкрутство банківської установи, а також наявні методологічні недоліки, пов'язані зі складністю формул та суб'єктивністю оцінок. До того ж, використання вже відомих інструментів визначення достатності власного капіталу потребує якісно вищого рівня. Все це призвело до зміни уявлень щодо загальновідомої "комплементарної" пари "ризик – дохід". До сьогодні не припиняються

дискусії про названу групу коефіцієнтів через суб'єктивізм точок зору на це питання й об'єктивні процеси, що відбуваються у грошово-кредитній та фінансовій сферах економіки країни.

Загальноприйнятою на сьогодні залишається відома формула, за якою власний капітал банку співставляється із сумою активів, зважених за ступенем ризику. Вперше така операція була запропонована Федеральним резервним банком Нью-Йорка в 1952 р. Починаючи з 60-х рр. XX ст. банківська діяльність характеризувалася виходом на міжнародні ринки та підвищенням ризиковості операцій, а невідповідність у правилах регулювання достатності власного капіталу банків різних країн призводила до серйозних непорозумінь, пов'язаних із захистом клієнтів банків. З огляду на це, для уніфікації розрахунку власного банківського капіталу й забезпечення справедливих умов конкуренції банків на світовому ринку в 1988 р. Базельський комітет прийняв угоду "Міжнародне зближення методів вимірювання і стандартів капіталу" (надалі – Базель I), яка встановила єдність у визначенні структури власного капіталу, шкалу зважування щодо ризиків балансових активів, систему перерахунку позабалансових статей у балансові еквіваленти і стандарт мінімального співвідношення між власним (регулятивним) капіталом банку та активами, зваженими за ступенем ризику, тобто містила три основних постулати [2]:

- власний капітал банку складається з основного та додаткового;
- банки утримують власний капітал для покриття кредитного ризику, який оцінюється за допомогою вагових коефіцієнтів;
- співвідношення між регулятивним капіталом банку та його активами, зваженими з урахуванням кредитного ризику, не має бути меншим, ніж 8%.

Як бачимо, визначення рівня достатності регулятивного капіталу згідно з Базелем I базувалось на поєднанні обсягу регулятив-

ного капіталу банку зі ступенем кредитного ризику його активних операцій, що зумовлювалось здатністю власного капіталу поглинати збитки та виражалось відношенням регулятивного капіталу (першого і другого рівнів) до сумарних активів, зважених за індивідуальними коефіцієнтами кредитного ризику з відповідними значеннями від 0% до 100%. При цьому унормовувалось, що на кожні 100 валютних одиниць потенційних втрат банк повинен мати не менше, ніж 8 одиниць власного капіталу.

Слід зазначити, що розширення спектра банківських ризиків зумовило необхідність аналізу не лише кредитного ризику, який враховувався у Базельській угоді, а й ринкового та операційного ризиків. Крім цього, активний розвиток і вдосконалення інструментів мінімізації ризиків банками виявили невідповідність між рівнем регулятивного капіталу, який вимагали регулюючі органи, та рівнем економічного капіталу, що резервувався банками під конкретні банківські портфелі. За період, який минув з часу прийняття Базельських стандартів, було зроблено спроби щодо модифікацій і складових капіталу: зокрема, в 1996 р. виокремлено короткостроковий субординований борг (капітал третього рівня), який має братися до розрахунку регулятивного капіталу винятково для покриття ринкових ризиків банку (процентного, валютного ризиків та ін.). Зауважимо, що в разі відсутності власного капіталу третього рівня ринкові ризики можуть покриватися банком основним чи додатковим власним капіталом у тій частині, яка не використовується для покриття кредитного ризику [3].

З метою наближення мінімальних вимог щодо розміру власного капіталу до реальних ризиків, з якими установи банків стикаються в сучасних умовах, Комітетом з банківського нагляду в Базелі у 2004 р. було опубліковано остаточний варіант нової угоди “Новий механізм визначення достатності власного капіталу” (надалі – Базель II), в якій змінено порядок регулювання діяльності банків щодо підвищення чутливості показника достат-

ності регулятивного капіталу до банківських ризиків [4]. Впровадження нової Базельської угоди передбачає виконання таких завдань:

- створення рівних конкурентних умов для банків на міжнародних ринках;
- забезпечення повної відповідності обсягу власного капіталу банків усій сукупності ризиків, які супроводжують їхню діяльність;
- універсалізація можливості застосування коефіцієнта достатності регулятивного капіталу на консолідованій основі одночасно до холдингів фінансових груп з домінуючим банківським напрямком діяльності й до великих транснаціональних банків. До того ж принципи цього показника у ширшому тлумаченні зможуть бути застосовані до всіх банківських установ, незалежно від їхніх розмірів та ступеня диверсифікації;
- здійснення зовнішнього і внутрішнього контролю за ризиками, а також можливість використання кількісних та якісних нормативів управління ними;
- створення ефективного механізму пруденційного нагляду за банківськими установами;
- забезпечення дотримання ефективно ринкової дисципліни на основі підвищення прозорості банківської діяльності.

У положеннях Базель II зроблено спробу відійти від наглядового характеру регулювання банківської діяльності й створити гнучкіший інструмент регулювання з урахуванням принципів “економічного капіталу”. Тому регулятивний капітал має відповідати реальним ризикам банку, покривати їх та визначати обсяг операцій, який банк може здійснювати відповідно до рівня власного капіталу. Крім цього, запропоновано два уточнення щодо порядку розрахунку регулятивного капіталу [5]:

- змінено порядок відрахувань відвернень: їх потрібно віднімати окремо від основного та додаткового капіталів пропорційно (50 на 50%);

– запропоновано здійснювати вираховання резервів під стандартну заборгованість, які створені за рахунок прибутку, з додаткового капіталу лише в тому разі, якщо для розрахунку кредитного ризику використовувався банком підхід внутрішніх ризиків (застосування стандартизованого методу не потребує змін розрахунку регулятивного капіталу).

Нова система стандартів власного капіталу, базуючись на інноваційній моделі, ставить за мету сприяння адекватній капіталізації банків і вдосконаленню системи управління ризиками, що обумовить стабільність банківської системи шляхом застосування трьох концептуальних компонентів – опор (pillars) [5]:

- компонента перша – мінімальні вимоги до розміру власного капіталу;
- компонента друга – підвищення ролі банківського нагляду за дотриманням нормативів;
- компонента третя – ринкова дисципліна на основі підвищення ступеня відкритості офіційної банківської звітності.

Запровадження в Україні нових Базельських вимог потребує здійснення постійного ретельного моніторингу діяльності банків з боку висококваліфікованих і досвідчених фахівців. У вітчизняних банківських установах ведеться робота із впровадження системи управління ризиками: ще в 2003 р. всі банки мали створити власну систему управління ризиками в тій чи іншій формі й подати відповідний звіт відомим аудиторським компаніям щодо впровадження цієї системи у практичній діяльності. Що стосується підходів до визначення адекватності регулятивного капіталу, можливо, у вітчизняному банківському секторі буде використовуватися спрощений підхід, оскільки застосування оцінок рейтингових агентств сьогодні є малоймовірним, не кажучи вже про складніші методи оцінки адекватності власного капіталу банками, а щодо наглядової процедури

та ринкової дисципліни, то ці концептуальні положення нової Базельської угоди будуть обов'язково прийняті.

Вважаємо за необхідне зазначити, що підвищення вимог до рівня адекватності регулятивного капіталу ризикам, з якими банківські установи стикаються у процесі своєї діяльності, без розроблення додаткової системи заходів щодо застосування гнучкішої методики фактичної оцінки ризиковості банківських активів може призвести до необґрунтованого обмеження можливостей для подальшого розвитку банків, а отже, й економіки загалом. Очевидним є те, що із введенням стандартів Базель II загостриться проблема низької капіталізації банків і зменшаться обсяги активних операцій. З огляду на це, вже сьогодні банкам слід вжити негайних заходів щодо: скорочення витрат і нарощення прибутку з подальшим його реінвестуванням; створення ефективних систем управління ризиками, їхньої диверсифікації та страхування; оптимізації організаційної структури банку; створення внутрішніх кредитних бюро та ін. Лише за умови здійснення вказаних заходів можна очікувати, що оновлення нормативів власного капіталу на основі поетапного використання міжнародного досвіду сприятиме зміцненню стійкості банківської системи й посиленню її позитивного впливу на розвиток економіки.

На сьогодні величина регулятивного капіталу вітчизняних банків регулюється централізовано у відповідних нормативних актах Національного банку України на основі положень Базеля I за двома вищезгаданими аспектами: інституційним – встановлення мінімальних вимог до розмірів регулятивного капіталу (H1), і в аспекті співвідношення капіталу та ризиків банку – нормативи адекватності регулятивного капіталу (H2). Реалізацією інституційної норми регулювання власного капіталу у вітчизняній банківській практиці є рекомендації НБУ щодо мінімального розміру регулятивного капіталу банків. На початку 2004 р. Національним банком України запроваджено щорічний розраху-

нок нормативу регулятивного капіталу банків (Н1) у гривнях з урахуванням курсу євро на 1 січня і середнього курсу цієї валюти за останній квартал попереднього року. Мінімальний розмір регулятивного капіталу в гривнях визначається НБУ на початку року та має дотримуватися банками до його завершення. Зауважимо, що чим нижчі вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу банку, тим більше інвесторів будуть готові вкласти грошові ресурси в нову банківську устанovu. За умови підвищення таких вимог більший захист гарантується кредиторам і вкладникам банку.

Слід відмітити, що запропоновані в 2006 р. Національним банком України нові вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу банків, які мають намір проводити валютні операції на міжбанківському ринку, працювати з клієнтами у вільно конвертованій валюті, а також здійснювати неторгові операції, передусім стосуватимуться малих і середніх банків, які більшою мірою ризикують втратити дозвіл на здійснення операцій з валютними цінностями [6]. Усі діючі банки зобов'язані до 31 грудня 2009 р. привести у відповідність до нових нормативів розміри регулятивного капіталу [7, 33].

Зазначимо, що підвищенню якості формування банками нормативу регулятивного капіталу Н1 сприятимуть зміни до Інструкції про регулювання діяльності банків, внесені в листопаді 2005 р., щодо дозволу на зарахування нерозподіленого прибутку минулих років до регулятивного капіталу та заборони зарахування до складу регулятивного капіталу нарахованих, але не отриманих у строк процентів за активними операціями банків з 1 липня 2006 р. [8]. Таким чином, порушення клієнтами банку платіжної дисципліни щодо своєчасного перерахування доходів може призвести до жорстких санкцій з боку Національного банку України.

Стабільна діяльність банків і своєчасне виконання ними зобов'язань перед вкладниками і кредиторами здебільшого залежить від обсягів регулятивного капіталу. Упродовж 2001–2006 рр. за умов посиленого кон-

тролю з боку банківського нагляду за рівнем капіталізації, підвищення вимог до якості власного капіталу банків мала місце тенденція до зростання величини регулятивного капіталу банківської системи на 14775 млн. грн. (на 56%) порівняно з 2005 р., а порівняно з 2001 р. – на 33123 млн. грн. (у 5 разів). У 2007 р. регулятивний капітал банківської системи України збільшився порівняно з попереднім роком на 31117 млн. грн., що становило 175% (найвище значення за 2000–2007 рр.) (рис. 2).

В аспекті співвідношення власного капіталу та банківських ризиків регулювання рівня достатності регулятивного капіталу для вітчизняних банків здійснюється за допомогою нормативу Н2 – адекватність регулятивного капіталу, основною метою встановлення якого є необхідність запобігання надмірному перекладенню банками кредитного ризику та ризиків неповернення банківських активів на кредиторів і вкладників.

Якекономічний показник, норматив адекватності регулятивного капіталу відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розраховуватися зі своїми зобов'язаннями, а його зростання свідчить про збільшення частки ризику, який бере на себе банк, зниження – про збільшення ризику, який беруть на себе кредитори та вкладники банку.

В порядку обчислення нормативу Н2 дотримано вимог Базеля I щодо співвідношення регулятивного капіталу й сумарних активів і позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику за відповідними коефіцієнтами (0%, 10%, 20%, 50% і 100%) та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями банку. Мінімальне значення нормативу адекватності регулятивного капіталу з 1 березня 2004 р. має бути не менше, ніж 10% (до вказаної дати було 8%) [1].

Незважаючи на позитивні тенденції зростання величини регулятивного капіталу банків, показник адекватності регулятивного капіталу знизився в 2007 р. на 0,27% проти 2006 р., а починаючи з 2001 р. – в серед-

ньому на 7% (21–13%) (див. рис. 2). Якщо у 2001 р. за нормативу Н2 у 8% та фактичної адекватності регулятивного капіталу 20,69% можна було говорити про певний “запас міцності” банківської системи щодо збільшення обсягів активних операцій, то у 2007 р. ситуація певною мірою змінилася на гірше: “запас міцності” значно знизився за нормативу 10% та при наявному зменшенні фактичного його значення до 13,92%. Такі негативні тенденції несуть загрозу зниження стійкості вітчизняної банківської системи, особливо в умовах існування ризиків погіршення якості кредитного портфеля банків через швидке його розширення – темп зростання у 2007 р. становив 180% [9, 25].

Варто зазначити, що зниження рівня адекватності регулятивного капіталу банківської системи стало гостро відчуватися вже протягом 2006 р. з наступним продовженням у 2007 р. (рис. 3), що пояснюється введенням змін щодо заборони включення нарахо-

ваних, але не отриманих доходів до складу регулятивного капіталу банками. Крім того, це свідчить про те, що значне зростання регулятивного капіталу у 2006–2007 рр. відбулося здебільшого не за рахунок основного капіталу банків, розмір якого змінюється повільно і залежить часто від бажання акціонерів/учасників збільшувати статутний капітал банку. На нашу думку, питання регулювання рівня достатності власного капіталу банку є дуже складним і неоднозначним: низькі значення нормативу можуть спровокувати небезпеку зростання ризиків і негативно вплинути на фінансову стійкість банку, а висока нормативна достатність регулятивного капіталу насамперед обмежить обсяги залучення капіталу. Високі значення показника достатності регулятивного капіталу свідчать про неефективне виконання банками своєї функції щодо залучення та розміщення тимчасово вільних ресурсів на ринку. При утриманні граничного розміру капіталу банком

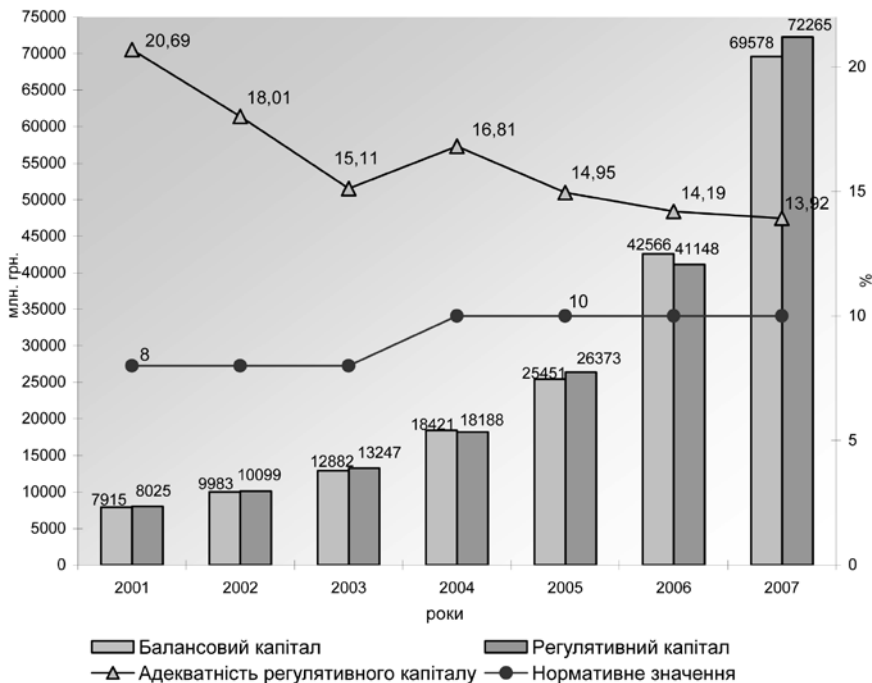

Рис. 2. Динаміка достатності регулятивного капіталу банківської системи України у 2000-2007 рр. [9, 25]

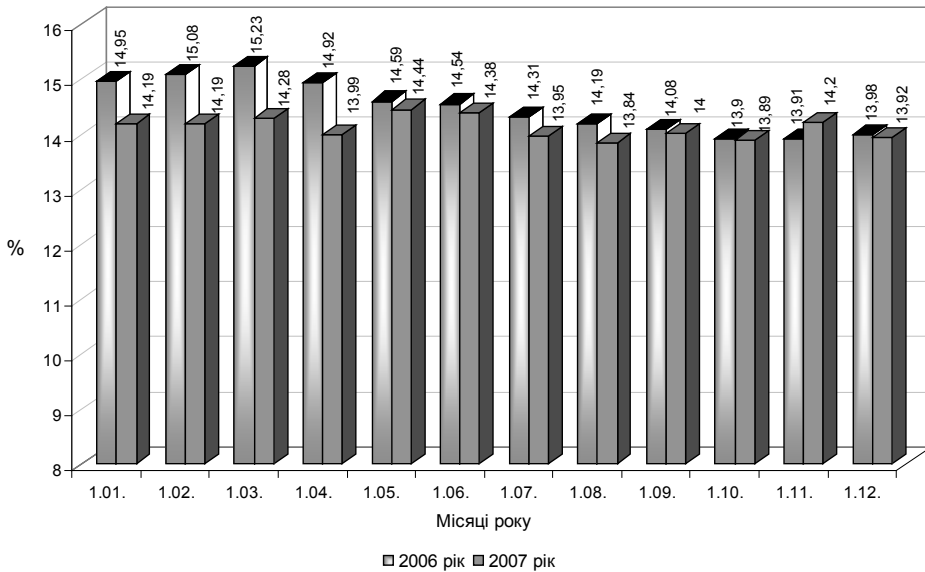

Рис. 3. Динаміка достатності регулятивного капіталу банківської системи України в 2006–2007 рр. [6]

існує велика ймовірність виникнення проблеми невиконання нормативу адекватності регулятивного капіталу.

Таким чином, здійснюючи політику посилення вимог до нарощення банками регулятивного капіталу, Національному банку України доцільно було би, на нашу думку, застосовувати диференційований підхід при встановленні обов'язкових до виконання нормативів достатності регулятивного капіталу щодо різних груп банків, враховуючи їхні потенційні капіталотворчі можливості й рівень прибутковості. Крім цього, для підвищення рівня капіталізації НБУ повинен спонукати банки до розвитку систем управління ризиками та вдосконалення власних методів контролю за оцінкою рівня ризиків.

Зауважимо, що в контексті аналізу достатності регулятивного капіталу банків слід звертати увагу також на якість банківських активів, оскільки завищена їхня оцінка призводить до створення неадекватних резервів на відшкодування непередбачених втрат, що спричинить виникнення неплатоспроможності банку навіть при високих показниках достатності регулятивного капі-

талу. Як показує закордонна практика, такі ситуації найбільшою мірою характерні для перехідних економік, а також для економік, що розвиваються, хоча вони трапляються і в розвинутих країнах. Тому, на наше переконання, оцінка якості банківських активів, потенційних ризиків позабалансових позицій буде мати вирішальний вплив для аналізу величини регулятивного капіталу та рівня його адекватності характерним для економіки країни ризикам. Крім цього, важливим є реальне оцінювання створених банками загальних резервів і резервів на покриття можливих втрат за кредитними операціями.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне зазначити: достатність регулятивного капіталу з огляду на врахування при її розрахунку ризиків банківської діяльності є інтегральним показником оцінки стану якісної капіталізації та фінансової стійкості банківських установ зокрема і банківської системи загалом. Через постійну диверсифікацію ризиків у сучасному економічному просторі першочерговим завданням для вітчизняного банківського сектора залишається постійне вдосконалення методики аналі-

зу цих ризиків з її подальшим застосуванням при визначенні рівня адекватності регулятивного капіталу. Для успішного виконання такого завдання необхідною умовою стає координація зусиль як наглядових органів, так і банків, рейтингових агентств, науковців та практиків, які зацікавлені в розробці досконалого способу розрахунку показника достатності регулятивного капіталу банку.

Література

1. Інструкція "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні", затв. постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – www.zakon.rada.gov.ua.

2. Basel Committee: *International convergence of capital measurement and capital standards (June 1988)* // www.bis.org/bcbasc111.htm.

3. *An Update on Emerging Issues in Banking*. – Federal Deposit Insurance Corporation (EDIC). – May 2005. – P.1 – 2.

4. *Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework (June 2004)* // www.bis.org/bcbasca.htm.

5. *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework*. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Updated November 2005 // www.bis.org.

6. Банківський нагляд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – www.bank.gov.ua.

7. Зміни до Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: затв. постановою Правління НБУ № 373 від 12.10.2005р. // Нормативні акти Національного банку України. – 2005. – №12. – С. 66 – 67.

8. Зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків України, затв. постановою Правління НБУ № 112 від 17.03.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – www.bank.gov.ua.

9. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2007 року: [табл.] // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 2. – С. 50.